

EVIDENȚE ALE DREPTULUI PUBLIC ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI XVIII – SENTINȚELE DE CONDAMNARE ALE CONDUCĂTORILOR RĂSCOALEI DIN 1784

Cătălin Bichescu

Abstract: *This study includes a presentation of the concept of “public law” and of its parts, describing a series of political-legal evolutions which influenced the fact and law realities from Transylvania in the second half of the 18th century. As reference points of the analysis are approached the extraordinary proceedings with judicial nature based on which were ruled the conviction sentences of the leaders of 1784 rebellion: Horea, Cloșca and Crișan. In this meaning, the sentences ruled on 14 February 1785 and 26 February 1785 were described and reviewed, in the development are pointed out also the particularities of Crișan’s sentence, being declared deceased on 13 February 1785. Also, the analysis shows the nature of the accusations brought to the convicts, the authority of the Investigation Committee led by Anton Jankovich, the structure of the sentences and the legal grounds established by the Imperial Committee, based on which the convictions were ruled.*

Keywords: public law, extraordinary proceedings, accusations, legal grounds, convicts.

Secolul XVIII aduce mari transformări și în gândirea juridică, politica absolutistă urmărind realizarea controlului instituțional, prin gestionarea corespunzătoare a evoluției dreptului. Astfel, se urmăresc simplificarea dreptului și ridicarea acestuia la nivelul unui veritabil corp organic de norme constitutive, care reprezentau voința suveranului absolutist¹, respectiv voința Statului. În spațiul european, se identifică însă o lipsă de unitate a dreptului pozitiv, printre cauzele acestei situații eterogene aflându-se menținerea aplicării dreptului comun și caracterul sectorial al dreptului suveranului, din cauza eșecului de implementare a acestuia din urmă în toate ramurile vieții sociale. În aceste condiții, au apărut importante conflicte generate de modalitatea prin care autoritatea statală centrală încerca impunerea și aplicarea generală a noilor norme juridice, iar astfel, în mod inevitabil, s-au creat și semnificative conflicte jurisdicționale².

În ciuda semnificativelor eforturi depuse de puterea absolutistă, realitățile juridice existente în diversele teritorii supuse puterii imperiale s-au dovedit a fi foarte greu de modificat. Astfel, deși la un nivel teoretic, principiul *lex superiori derogat legi inferiori* încerca să se impună ca un veritabil mijloc de redimensionare

¹ Adriano Cavanno, *Storia del Diritto Moderno in Europa*, Milano, Dott. A. Giuffrè Editore, 1982, p. 194.

² *Ibidem*, p. 225-226.

a puterii publice centrale, în cadrul realităților juridice din diverse teritorii se aplica formula inversă, respectiv *lex specialis derogat legi magis generali*³. În aceste condiții, procesul de trecere de la dreptul comun – substanțial jurisprudențial – la dreptul codificat a întâmpinat importante dificultăți.

Pe parcursul secolului XVIII semnificative transformări se regăsesc și în spațiul transilvan, în concordanță cu politica integratoare a Curții de la Viena. Tendințele absolutiste, specifice monarhiei clasice, ce îmbracă acum forma absolutismului monarhic⁴, sunt însă constant contracarate de către nobilimea transilvăneană. Fundamentul juridic al acestei reacții politice a nobilimii din Transilvania se identifica în prevederile *Diplomei leopoldine*, promulgată de împăratul Leopold I în data de 4 decembrie 1691. Potrivit acestei veritabile constituții a Principatului Transilvaniei, au fost menținute în vigoare Approbatele și Compilatele, decretele, Tripartitul lui Werböczy, constituțiunile și dreptul municipal al națiunii săsești, aceste compilații juridice urmând să rămână „neschimbate în vigoare”⁵.

În anul 1765 era în plin proces de elaborare o nouă realitate juridică în materia dreptului public, ce avea să-și identifice un loc aparte în evoluția dreptului imperial habsburgic – *Constitutio Criminalis Theresiana*, un cod⁶ ce conținea numai norme de drept penal sau procesual penal, respectiv norme de *drept public*. În legătură cu această codificare, intrată în vigoare în anul 1769, s-a formulat și opinia că aceasta nu reprezintă un veritabil cod, ci doar o compilație a normelor de drept în vigoare, în teritoriile ereditare ale Monarhiei Habsburgice⁷. Ca argumente principale, în susținerea acestei teze, au fost indicate: menținerea torturii, ca mijloc pentru obținerea mărturisirii în cadrul procesului inquisitorial⁸, și stipularea unor infracțiuni arhaice, precum magia.

³ *Ibidem*, p. 225.

⁴ Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, București, Edit. Europa Nova, 1996, p. 156.

⁵ Dumitru V. Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Iași, Fundația „Chemarea”, 1992, p. 102.

⁶ A se vedea, în acest sens, dezvoltările realizate de Adriano Cavanno, *op. cit.*, p. 197-200. Potrivit autorului, codificarea reprezenta un concept care avea la bază ideea laică și modernă a suveranității, pe cât de simplă, pe atât de radicală și revoluționară. La sfârșitul secolului XVIII, *ius commune* apare ca un drept controversat și supraabundent, ce se transpune în societate prin prisma procesului de interpretare a normelor juridice (*interpretatio*). Ideea unor coduri, care urmau să înlocuiască dreptul comun în orice ramură a dreptului, a fost antepusă ca soluție la alternativa de simplificare și certificare a dreptului bazat pe tradiție. Absolutismul încerca astfel *statualizarea* dreptului, urmărind concentrarea jurisdicției – condiție esențială pentru concentrarea legislativă și controlul jurisprudenței, în încercarea de a se demola privilegiile și ordinele imunitare.

⁷ Emanuele Pagano, *Questa turba infame a comun danno unita. Delinquenti, marginali, magistrati nel Mantovano asburgico (1750-1800)*, <https://books.google.com/books?isbn=889170329X>, p. 81.

⁸ *Ibidem*.

Noțiunea de *drept public*⁹ semnifică ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile dintre individ și societate: individul, privit ca membru al societății organizate în stat, iar statul considerat o entitate politico-juridică de sine stătătoare¹⁰. *Dreptul public* este o diviziune sau o ramură¹¹ a *dreptului* – definit ca un ansamblu de norme de conduită foarte diversificate, destinate a influența și orienta comportamentul oamenilor în societate, a căror respectare este asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a puterii publice.

O caracteristică definitorie a *dreptului public* este relația de putere dintre stat și individ, în cadrul căreia individul este obligat să suporte constrângerea, în cazul încălcării normelor de drept imperative sau prohibitive. În literatura juridică de specialitate¹², *raportul juridic de constrângere*, specific, definitoriu și inclus în sfera de aplicare a dreptului public, este individualizat ca o noțiune complexă, prin care se înțelege ansamblul unei pluralități de drepturi și obligații de drept material sau procesual care apar ca rezultat al săvârșirii unei fapte ilicite și prin care se realizează aplicarea sancțiunii juridice.

Obiectul raportului juridic de constrângere îl reprezintă *sancțiunea juridică*, aplicarea acesteia având un dublu scop, respectiv: *restabilirea ordinii de drept încălcate prin săvârșirea faptei ilicite* și *întărirea sau confirmarea legalității*. Cercetările juridice au subliniat faptul că, fiind o expresie a voinței de stat, încălcarea unei norme juridice cu caracter imperativ conține un veritabil element de nesupunere a individului, reprezentând un act de ostilitate față de societate¹³. Ca etape concrete ale procesului de aplicare a dreptului public, primate de-a lungul evoluției sale istorice, s-au individualizat următoarele: *stabilirea stării de fapt*, *stabilirea elementelor juridice sau alegerea (selecționarea) normelor juridice aplicabile* și *elaborarea soluției judiciare*, respectiv rezolvarea cauzei¹⁴.

Cauza declanșării răspunderii juridice a unei persoane o constituie săvârșirea *faptei ilicite*, aceasta reprezentând factorul declanșator al mecanismului judiciar de aplicare a sancțiunii. Odată cu săvârșirea *faptei ilicite*, ia naștere și raportul de constrângere a statului asupra individului care se evidențiază și se conturează ulterior, în mod concret. Persoana împotriva căreia se exercită constrângerea – prin

⁹ *Dreptul public* a fost individualizat, încă din Antichitate, ca o diviziune distinctă a dreptului. Jurisconsultul roman Ulpian, în lucrarea sa *Institutiones*, este primul care realizează o distincție între normele dreptului roman, conturând două categorii sau subdiviziuni ale acestuia: *ius publicum* – dreptul care ocrotește interesele publice ale statului, și *ius privatum* – dreptul care ocrotește interesele private ale cetățenilor. Pentru dezvoltări, a se vedea Romulus Gidro, Oana Mihuțiu, *Drept roman, Partea I*, Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 1996, p. 4.

¹⁰ Pentru dezvoltări privind legătura indisolubilă dintre *stat* și *drept* și concepțiile privitoare la aceasta, indicăm lucrarea prof. Gheorghe Boboș, *Teoria generală a dreptului*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1999, p. 30-51.

¹¹ Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, București, Edit. All, 1998, p. 18.

¹² Gheorghe Boboș, *op. cit.*, p. 227.

¹³ *Ibidem*, p. 229.

¹⁴ *Ibidem*, p. 246.

aplicarea sancțiunii juridice, de către organele puterii de stat într-un cadru judiciar – devine *subiect pasiv* al raportului judiciar. *Subiectul activ* al acestui raport este, întotdeauna, statul – reprezentat prin organele sale¹⁵.

Procedurile judiciare, prin intermediul cărora statul exercită raportul de putere asupra individului, sunt parte integrantă a *dreptului public*, reprezentând mecanismul concret prin care se realizează *tragerea la răspundere penală a individului*, respectiv se aplică sancțiunea juridică sau pedeapsa.

În analiza modalităților prin care se aplica *dreptul public* în spațiul Transilvaniei secolului XVIII, am ales să evidențiem, în mod secvențial, o parte din realitățile judiciare care s-au derulat după înfrângerea Răscoalei lui Horea și capturarea conducătorilor răsculaților¹⁶, respectiv pe cele mai importante dintre acestea. Analiza urmărește să evidențieze caracteristicile și particularitățile sentințelor de condamnare a conducătorilor răscoalei¹⁷ în raport cu realitățile socio-politice, juridice și judiciare existente în Transilvania acelor timpuri.

SENTINȚA DE CONDAMNARE A LUI CRIȘAN, DIN DATA DE 14 FEBRUARIE 1785

Prima sentință de condamnare a unui conducător al Răscoalei din 1784, pronunțată de către Comisia imperială condusă de Anton Jankovich, este cea din 14 februarie 1785, prin care s-a realizat condamnarea lui Crișan. Lucrările istorice conțin prezentată această sentință, traducerea realizată de Nicolae Densușianu fiind ulterior preluată și analizată de către alți autori ai unor importante cercetări realizate în acest domeniu. În cele ce urmează, vom reda conținutul sentinței în integralitate, pentru a se putea realiza o analiză juridică punctuală și concretă a dispozițiilor acesteia. În acest sens, am înțeles să preluăm textul sentinței din 14 februarie 1785 astfel cum apare el în lucrarea lui Nicolae Densușianu, reeditată relativ recent de profesorul Nicolae Edroiu¹⁸:

¹⁵ Gheorghe Boboș, George Vlădica Rațiu, *Răspunderea, responsabilitatea și constrângerea în domeniul dreptului*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 1996, p. 90.

¹⁶ Cele trei faze ale Răscoalei lui Horea sunt evidențiate în studiul lui Nicolae Edroiu, *Tipologia mișcărilor sociale din Țările Române în Evul Mediu și la începutul Epocii Moderne*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LV, 2016, p. 28-29.

¹⁷ Datele istorice arată faptul că, după capturarea celor trei conducători ai răsculaților, aceștia au fost supuși – de către Comisia imperială condusă de contele Anton Jankovich – unor interogatorii și confruntări cu diverși martori. Horea și Cloșca sunt capturați în data de 27 decembrie 1784, iar Crișan este prins în data de 30 ianuarie 1785. Pentru dezvoltări privind modul cum s-a realizat capturarea conducătorilor Răscoalei din 1784, a se vedea Nicolae Edroiu, *Horea 1730-1785*, București, Edit. „Viitorul Românesc”, 2002, p. 150.

¹⁸ Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784-1785*, ediție îngrijită, studiu introductiv și bibliografie realizată de Nicolae Edroiu, București, Edit. „Viitorul Românesc”, 2001, p. 275-276.

„Sentință,

În urma ordinului onorabilei comisii cesaro-regale instituite din partea Maiestății Sale pentru cercetarea și înfrângerea turburărilor ivite între țărani din marele Principat al Transilvaniei, pronunțat la data mai jos însemnată, următoarea sentință în contra unui făcător de rele care a fost supus cercetării, dimpreună cu alți capi ai revoluțiunii, anume în contra lui George Crișan, din comuna Cârpeniș, în comitatul Albei, în etate de 52 de ani, de religiune veche și iobag al fiscului, ale cărui crime s-au constatat prin depozițiunile marturilor jurați, dar care încă mai înainte de a i se pronunța sentința s-a sinucis singur în închisoare.

George Crișan, cu ocaziunea unui târg de țară din comuna Brad, a avut înțelegeri secrete cu poporul, care se adunase acolo, apoi a invitat pe oameni să se adune la biserica din Mesteacăn ca să ia o deciziune definitivă, spunându-le să comunice aceasta și acelor cari n-au fost prezenți în târg. Și ca să poată înșela pe oameni cu mai multă siguranță, ca să dobândească încrederea lor ne bună și să câștige între ei o partidă mai puternică, s-a dus și dânsul la Mesteacăn, cu o cruce în mână și acolo s-au înțeles că crucea aceasta să le servească în viitor ca semn, după care să meargă trupele lor, apoi sub pretextul că la Alba-Iulia iobagii se vor face militari, a amăgit poporul să-și ia merinde suficiente și să-l urmeze pe căi laterale și prin munți. În noaptea de întâi dânsul a rămas cu poporul la Curechi, și aici a permis oamenilor să ucidă pe doi funcționari și pe doi gornici, dintre magistrații și servitorii comitatului, cari după cum le-a fost datorința și oficiul, voiau să-i împiedice în drumul lor. Iar în ziua următoare, după ce au săvârșit acest fapt criminal, a dat ordin să ucidă în mod crâncen pe iobagul credincios Petru Cara din Curechi, care, după cum i-a fost datorința denunțase autorității comitatului turburarea, care începuse. Apoi, a înduplecat poporul să pătrundă cu dânsul tot mai adânc în țară, să ucidă pe toți magnații, pe toți nobilii și pe toți iobagii unguri, să le prădeze și devasteze toate averile. Deciziunile acestea le-a executat dânsul în persoană, în modul cel mai crâncen și neuman, în comunele Criscior, Brad, Ribița, Câmpeni și în alte locuri. Astfel, au urmat, apoi, după cum se știe, devastări și aprinderi înfiorătoare și diferite omoruri, și aceste în înțelegere totodată cu căpitani și corifeii, anume cu Horea numit altminterea Urs Nicula și cu Ion Cloșca. Și cu această ocaziune dânsul n-a cruțat nici chiar trupele cesaro-regale, ce au fost trimise, ca să restabilească liniștea publică, din contră a ordonat să le atace, să le maltrateze și nimicească. Prin faptele aceste, George Crișan, ca unul care a turburat liniștea publică cu intențiune și într-un mod malițios, ca agitator și amăgitor al poporului de jos, ca aprinzător scelerat și omorător crud, dânsul s-a făcut culpabil de crimele cele mai grave și neiertate, atât în ce-i privește persoana proprie, cât și pentru crimele ce le-a comis poporul, pe care dânsul l-a revoltat; și în fine, ca să poată scăpa de severitatea meritată a justiției s-a făcut omorătorul său propriu.

Cu toate că asupra sa, dacă nu se subtrăgea de la pedeapsă prin sinucidere, s-ar fi aplicat o penalitate mult mai severă și mai evidentă, totuși pentru a da o icoană și un exemplu de oroarea acestei pedepse, corpul mort al acestui criminal principal să fie târât la locul de supliciu și acolo, în conformitate cu codul criminal Carolin și Theresian, articol despre ofensarea Maiestății Civile, despre revoluțiune și articolul despre pedepse în general, gâdele să-i taie capul și să-i despice corpul în patru bucăți, capul să i se pună în țepă la locul domiciliului său, în Cârpeniș, iar celelalte patru bucăți să se pună pe roate, anume, o parte de sus a corpului la Abrud, o parte de jos la Bucium, în comitatul Albei de Jos, a doua parte de sus la Brad și a doua parte de jos la Mihăileni, în comitatul Hunedoarei.

Această sentință s-a pronunțat la Alba-Iulia în 14 februarie 1785, pentru dânsul ca o pedeapsă încâtva binemeritată, iar pentru alții asemenea lui, ca să le fie de exemplu și de oroare.

L.S.

Contele Antoniu Iankovitsch.”

Privită din perspectiva realităților juridice și judiciare ale zilelor noastre, această sentință frapează la o primă vedere, întrucât persoana condamnată era decedată la data pronunțării condamnării¹⁹. În această situație, am putea fi tentați să opinăm că s-ar fi impus stingerea raportului judiciar, ca urmare a faptului că acuzatul nu mai era în ființă, la data de 14 februarie 1785²⁰.

În concret însă, la nivelul anului 1785, normele penale imperiale care au stat la baza sentinței de condamnare a lui Crișan, cuprinse în *Constitutio Criminalis Theresiana*, erau fidele concepției feudale privind scopul pedepsei penale. Astfel, acestea prevedeau, în cadrul articolului 4, *posibilitatea* ca judecătorii unei cauze penale să aplice pedeapsa și infractorilor care au decedat înainte de pronunțarea sentinței de condamnare, indiferent de motivul decesului²¹. În aceste situații, autoritatea judiciară urmărea să atingă, prin astfel de mijloace, scopul moralizator al pedepsei, respectiv să realizeze *prevenția generală* în rândul populației, pentru a stârni temerea că săvârșirea unor fapte grave nu rămâne nepedepsită, indiferent

¹⁹ Decesul lui Crișan a fost constatat în data de 13 februarie 1785. Contele Anton Jankovich raportează împăratului Iosif al II-lea, în data de 3 martie 1785, următoarele: „Crișan, al treilea corifeu, a prevenit sentința făcându-și singur o moarte violentă, anume dânsul și-a desfăcut o legătură de la opinci și s-a zugrumat cu legătura aceasta, iar ca să poată muri mai în grabă a scos o piatră din zid, a legat-o de sfoară și atâta a sucit-o până și-a împiedicat respirarea, apoi s-a culcat pe piatră cu fața la pământ, ca să nu i se desfacă legătura.” Pentru dezvoltări privind rapoartele transmise și investigația realizată în acest sens, pentru lămurirea împrejurărilor în care a survenit decesul lui Crișan, a se vedea *ibidem*, p. 271-272.

²⁰ Dreptul modern și contemporan, ca o expresie a *răspunderii penale personale*, stabilește, în mod imperativ, încetarea procesului penal în situația în care, până la condamnarea definitivă, intervine decesul inculpatului. Acțiunea penală, având caracter individual – rezultat din *principiul răspunderii penale personale* – se stinge, în astfel de situații, din lipsă de obiect. Pentru dezvoltări, a se vedea Ion Neagu, Mircea Damaschin, *Tratat..., de procedură penală, Partea generală*, Edit. Universul Juridic, București, 2014, p. 283.

²¹ Ioan Fruma, *Horia Procesul și Martiriul său*, Sibiu, Edit. Dacia Traiană S.A., 1947, p. 206.

dacă persoana condamnată este în viață la data pronunțării sentinței sau a decedat anterior. Se considera, astfel, că decesul acuzatului nu poate opri procesul de tragere a acestuia la răspundere juridică.

Textul sentinței din 14 februarie 1785 precizează, în mod expres, scopul pentru care aceasta a fost dispusă, respectiv pentru „a da o icoană și un exemplu de oroarea acestei pedepse”²². Printre altele, la acel moment, *oroarea pedepsei aplicate condamnatului* reprezenta unul dintre mijloacele prin care se încerca să se realizeze *prevenția generală*, respectiv evitarea săvârșirii de infracțiuni similare celei pedepsite, de către alte persoane. Cruzimea pedepsei și faptul că aceasta urma să i se aplice unui decedat al cărui corp trebuia „târât la locul de supliciu”²³ au fost considerate, de către Comisia aulică, mijloacele necesare pentru a se realiza *prevenția generală* în rândul supușilor imperiali.

Prin sentința din 14 februarie 1785, Comisia condusă de Anton Jankovich înțelege să uzeze de prerogativa de a dispune condamnarea persoanei decedate în timpul cercetărilor și astfel Crișan este „condamnat” la pedeapsa decapitării cu expunerea capului și desplicarea corpului în patru bucăți, urmată de „împărțirea” acestora în diferite locuri, respectiv în cele indicate concret în sentință. Pentru executarea acestei dispoziții s-a dispus ca trupul neînsuflețit a lui Crișan, considerat „un criminal principal”, să fie „târât la locul de supliciu”.

Dispoziția de împărțire a corpului celui executat și expunerea părților rezultate în diverse locuri, de regulă în locurile unde condamnatul a săvârșit fapta sau faptele imputate, nu reprezentau o măsură excepțională, ci una des uzitată în acele vremuri. În secolul al XVIII-lea, procesul de înfăptuire a justiției europene era organizat sub forma unui veritabil spectacol ritualic, plin de culoare, cu semnificative aspecte macabre, ce avea ca părți componente importante următoarele constante: *populația* – care asistă la execuție, *eșafodul* și *călăul*. Acestea, alături de îmbrăcămintea condamnatului și de alte elemente, conlucrau spre împlinirea dublului scop pentru care se realizează procedura²⁴: *constrângerea persoanei condamnate și producerea ororii în rândul populației*.

Date fiind caracteristicile acelei epoci și întrucât contele Jankovich a uzat de o prerogativă legală, ce îi conferea posibilitatea de a aplica pedeapsa acuzatului care a decedat înainte de condamnare, apreciem că sentința din 14 februarie 1785 nu constituie altceva decât o transpunere, în plan judiciar, a unei *posibilități* prevăzute de lege. Sancționarea exemplară a unuia dintre principalii „corifei” ai răsculaților, realizată într-un cadru oficial, reprezenta o veritabilă reacție a autorității imperiale la evenimentele care se petrecuseră în toamna-iarna anului 1784, pe teritoriul Marelui Principat al Transilvaniei.

²² Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 276.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Pentru dezvoltări privind caracterul spectaculos al execuțiilor condamnaților în Europa secolelor XVII-XVIII și scopurile urmărite prin organizarea acestora în respectivul cadru, a se vedea Maria Gigliola di Renzo Villata, *Storie d'ordinaria e straordinaria delinquenza nella Lombardia settecentesca*, în „Acta Histriae”, 15/2007, p. 522.

Privită dintr-o perspectivă juridică, sentința de condamnare a lui Crișan conține elementele necesare pentru a putea fi considerată un act cu caracter judiciar, prevăzut de legislația imperială, ce avea și forța juridică specifică unui act jurisdicțional²⁵. Raportând sentința din 14 februarie 1785 la dispozițiile legale care i-au guvernat atât pronunțarea, cât și executarea, considerăm că aceasta întrunește toate condițiile pentru a putea fi considerată un act de putere, dispus ca urmare a realizării unei proceduri extraordinare²⁶. În susținerea acestei afirmații ne raportăm la dispozițiile *Codului Terezian*, potrivit cărora împăratul putea delega o comisie specială pentru judecarea unor infracțiuni²⁷. Comisia specială, condusă de Anton Jankovich, funcționa ca o veritabilă instanță extraordinară, cu atribuții judiciare pe care le putea exercita în limitele mandatului acordat²⁸. Prerogativele sau, mai concret, puterile acesteia au fost stabilite prin actul autorității imperiale supreme, prin raportare la legislația în vigoare la acel moment, aplicabilă în cea mai mare parte a teritoriului Imperiului Habsburgic.

Sentința din 14 februarie 1785 este pronunțată a doua zi după decesul lui Crișan, capetele de acuzare ale acestuia fiind: „tulburător al liniștii publice”, „ațățător și amăgitor al poporului de rând”, „incendiator nelegiuit” și „crud ucigaș”. Potrivit mențiunilor din sentință, răspunderea penală a lui Crișan a fost atrasă nu numai de faptele personale, ci și de faptele comise de poporul răsculat, ca urmare a acțiunilor instigatoare ale comandantului²⁹. I se impută lui Crișan și fuga de răspundere juridică, aceasta constând în faptul că, din dorința de a se exonera de sancțiunea judiciară, condamnatul „s-a făcut omorătorul său propriu”. Această veritabilă imputație nu are însă consecințe juridice, ci ea prezintă importanță în ceea ce privește profilul moral sub care este prezentat opiniei publice unul dintre conducătorii răsculaților³⁰.

²⁵ Se poate observa, chiar din titlul actului, că acesta poartă denumirea de „*sentință*”, însă uneori titlul documentului nu este suficient pentru a conferi manifestării de voință caracteristicile specifice unui act al puterii judiciare, prin care se aplică dreptul public. Pentru întrunirea acestor caracteristici, derivate din exercitarea funcției judiciare, este necesar a se stabili conformitatea actului cu dispozițiile legale în vigoare la data pronunțării sau dispunerii acestuia și competența autorității de la care emană actul de putere.

²⁶ Prin dispoziția expresă a împăratului Iosif al II-lea, Comisia avea inclusiv prerogativa de a realiza cercetarea prin eludarea competențelor forurilor judiciare ordinare din teritoriile unde se extinsese răscoala. Comisia își exercită aceste prerogative încă de la începutul activității acesteia, revizuirea sentințelor dispuse de forurile judiciare ordinare din Ungaria și Transilvania.

²⁷ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 112.

²⁸ Revizuirea sentințelor de condamnare unor răsculați, dispuse de autoritățile din comitatele Arad, Hunedoara și Alba, reexaminarea condamnaților prin intermediul procedurii *benignum examen*, eliberarea din captivitate a unor persoane împotriva cărora anterior se pronunțaseră sentințe capitale, sistarea execuțiilor și dispunerea unor noi condamnări, mult mai îngăduitoare, reprezintă dovada elocventă a faptului că această Comisie și-a exercitat prerogativele judiciare extraordinare, în teritoriile unde se extinsese răscoala.

²⁹ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 479.

³⁰ Astfel, decesul persoanei condamnate – anterior dispunerii condamnării, ca urmare a unor acțiuni ale acesteia sau din cauze naturale, putea fi lipsit de orice semnificație juridică, scopul urmărit al condamnării unei persoane decedate – *prevenția generală* – putând avea prevalență, prin voința autorității judiciare, chiar și în fața unui eveniment natural – cum este cel al decesului acuzatului – survenit înainte de momentul dispunerii condamnării.

Condamnarea lui Crișan se dispune ca urmare a constatării încălcării de către acesta a dispozițiilor legale imperiale privind „ofensarea Maiestății civile” și a celor care incriminau săvârșirea unor acte de „rebeliune”. Cele două infracțiuni, de care Crișan era acuzat, erau cuprinse în articolele 61 și 62 din *Constitutio Criminalis Theresiana*, codul nefiind însă implementat în Transilvania. La individualizarea pedepsei este menționat și articolul „despre pedepse în general”, în care erau precizate scopurile pedepsei penale, pe care le-am evidențiat anterior.

Dispozițiile articolului 61 din *Constitutio Criminalis Theresiana* reglementau *infracțiunea în contra suveranului sau contra Statului* realizată prin: insurecțiune, complot, înaltă trădare sau prin legătură cu dușmanii Statului, pedeapsa fiind moartea³¹. Articolul „despre pedepse în general”, menționat în cuprinsul sentinței, însă neindicat în mod expres printr-un articol de lege, a fost identificat de către istorici ca fiind articolul 2 din *Constitutio Criminalis Theresiana*, prin acesta fiind stabilite funcțiile pedepsei. Pedeapsa penală, astfel cum era aceasta reglementată în *Constitutio Criminalis Theresiana*, trebuia să asigure „funcția de corecționalizare a infractorului, de a da satisfacție statului ofensat și de a produce repulsie și scârbă în popor față de maltratări”³².

Corelativ, sancțiunea penală mai urmărea *restabilirea prejudiciului produs statului* prin „ofensarea” acestuia, realizată prin încălcarea normelor de drept public care prohibeau conduita infracțională. Modul în care erau reglementate funcțiile pedepsei penale reliefează concepțiile juridice ale vremii în care a fost elaborat codul, aceste concepții fiind îndelung criticate ulterior apariției lucrării lui Cesare Beccaria *Dei delitti e delle pene*, în anul 1764³³.

Actele de „rebeliune” erau incriminate în *Constitutio Criminalis Theresiana* în cuprinsul articolului 62. Infracțiunea consta într-o „răscoală sau o adunare a mai multor persoane care se adună cu dela sine putere, sub pretextul unor plângeri existente împotriva unei sau altei dări, sau împotriva unei sau altei instituții politice, sau pentru că suferă o afirmativă asuprire din partea autorităților, din partea domnilor, din partea conducătorilor, din partea breslelor sau oricare alt pretext, și au cutezanța ca să înlăture nedreptatea pretinsă, prin împotrivire cu forța, sau se adună din cutezanță criminală pentru a înjura sau ofensa pe cineva”³⁴. Pedeapsa pentru infracțiunea de *rebeliune* era cea capitală, respectiv „moartea prin sabie”.

Încă din preambulul acesteia, sentința din 14 februarie 1785 menționează competența organului judiciar care o pronunță, respectiv Comisia „cesaro-regală instituită din partea Maiestății Sale pentru cercetarea și înfrângerea tulburărilor

³¹ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 112.

³² *Ibidem*, p. 108.

³³ Despre reflecțiile filosofico-juridice iluministe privind conceptele de *infracțiune* și *pedeapsă* a se vedea Sara Garofalo, *La sensibilità, la pena, l'educazione: osservazioni sui rapporti tra Cesare Beccaria, Pietro Verri e i materialisti francesi*, p. 157-176, <http://www.torrossa.com/pages/ipplatform/itemDetails.faces>.

³⁴ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 112.

ivite între țărani din marele Principat al Transilvaniei³⁵, aspect deosebit de important, autoritatea afirmându-și astfel competența funcțională, materială și teritorială, respectiv puterea de a dispune soluția judiciară, pe care o expune în continuare. Sentința precizează, în mod expres, numele condamnatului, respectiv „George Crișan din comuna Cărpiniș, în comitatul Albei”³⁶, vârsta acestuia „în etate de 52 de ani”³⁷, religia „*veche*”³⁸ (ortodoxă) și condiția sa socială, respectiv „iobag al fiscului”³⁹. Remarcăm în aceste mențiuni o neconcordanță privind numele condamnatului, față de numele menționat în actele interogatoriilor luate acestuia în 2 și în 5 februarie 1785, ocazii cu care Crișan a răspuns la 47 de întrebări. Atunci, întrebat fiind de numele său, acesta a răspuns că se numește „Crișan sau Giurgiu Marcu (Krișan alias Mark Zsurs), locuitor din Cărpiniș, în vârstă de 52 de ani, supus cameral”⁴⁰. Aceleași afirmații privind numele său și localitatea de origine le menționează Crișan și în cuprinsul primului interogatoriu preliminar, la care a fost supus, în data de 30 ianuarie 1785, de către maiorul Pükler, în prezența ofițerilor săi și a magistratului orașului Abrud. Cu acea ocazie, lui Crișan i se formulează 30 de întrebări la care acesta răspunde în mod deschis, contestând însă unele dintre acuzațiile ce vizau atitudinile și faptele sale personale⁴¹.

Dacă ne raportăm la realitățile acelor vremuri, supranumele „Crișan”, cu care Giurgiu Marcu sau Gheorghe Marcu – după cum precizează unii autori⁴² – era cunoscut, reprezenta, cu siguranță, cel mai notoriu element de identificare a condamnatului. De origine, acesta era din satul Vaca din comitatul Zarandului, sat de pe râul Criș⁴³. În Cărpiniș, comitatul Albei, Crișan s-a stabilit ca urmare a căsătoriei⁴⁴.

Datele de identificare complete ale condamnatului: nume, prenume, poreclă, erau cunoscute de Comisia imperială, astfel că, la o analiză pur teoretică, rămâne necunoscut motivul pentru care, în cuprinsul acestei sentințe, se menționează numele condamnatului ca fiind „George Crișan”, iar nu Giurgiu Marcu, numit sau poreclit și „Crișan”. O posibilă explicație în acest sens ar putea fi aceea că supranumele conducătorului răscoalei era mult mai cunoscut decât numele acestuia, iar unul dintre scopurile sentinței era acela de a aduce la cunoștința maselor condamnarea la pedeapsa capitală a unuia dintre conducătorii Răscoalei din 1784, cunoscut, cel mai bine, după porecla sa, respectiv „Crișan”⁴⁵.

³⁵ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 275.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ David Prodan, *op. cit.*, p. 473.

⁴¹ *Ibidem*, p. 370.

⁴² *Ibidem*, p. 429.

⁴³ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 93.

⁴⁴ David Prodan, *op. cit.*, p. 429.

⁴⁵ Sub numele „Giurgiu Marcu” sau „Gheorghe Marcu”, poate această condamnare nu realiza reverberațiile necesare în cadrul maselor, urmărite de către Comisia imperială prin pronunțarea

În prima parte a sentinței de condamnare a lui Crișan este expusă starea de fapt, respectiv sunt menționate faptele reținute în sarcina acestuia. Acțiunile imputate lui Crișan nu sunt încadrate temporal în mod complet, descrierea faptelor pornind de la momentul desfășurării târgului din comuna Brad. Se precizează astfel că acesta „în noaptea de întâi [...] a rămas cu poporul la Curechi”⁴⁶, însă din formulare nu se înțelege, în mod neechivoc, dacă autoritatea judiciară s-a referit la data de 1 noiembrie 1784. De asemenea, lipsesc mențiunile privind anul sau luna în care s-au desfășurat faptele imputate condamnatului.

Este posibil ca menționarea, în mod expres, a datelor la care fuseseră săvârșite faptele imputate lui Crișan să nu fi fost considerată necesară de către contele Anton Jankovich, în condițiile în care evenimentele respective erau oricum în memoria colectivă atât a autorităților, cât și a locuitorilor Transilvaniei. Totodată, întrucât sentința se pronunța postum și avea astfel o valoare mai mare morală decât judiciară, poate că redactarea ei nu s-a realizat cu gradul de responsabilitate și seriozitate juridică necesar unui act judiciar. Nu vom insista asupra stării de fapt descrise în cuprinsul sentinței, întrucât aceasta și inexactitățile conținute în ceea ce privește descrierea evenimentelor – inclusiv în ceea ce privește numărul persoanelor ucise în localitatea Curechiu – au fost subliniate în lucrările de specialitate⁴⁷.

În starea de fapt expusă în sentință, remarcăm formulări cu caracter general ce cuprind o multitudine de fapte imputate condamnatului, stilul de redare al acestora fiind, probabil, o consecință a necesității de a structura informațiile pe care Comisia le deținea și care nu puteau fi expuse detaliat în cuprinsul sentinței, întrucât i-ar fi mărit, în mod considerabil, volumul. De asemenea, sesizăm utilizarea unor termeni care indică notorietatea evenimentelor, fiind folosită exprimarea „[...] au urmat, apoi, după cum se știe, devastări și aprinderi înfiorătoare și diferite omoruri” în înțelegere „cu căpitanii și corifeii, anume cu Horea numit altmintrelea și Urs Nicula și cu Ion Cloșca”⁴⁸. Sentința menționează și anumite elemente cheie, care justificau această condamnare din punct de vedere juridic. Astfel, lui Crișan i se impută faptul că „a turburat liniștea publică cu intențiune și într-un mod malițios”, respectiv a fost „agitator și amăgitor al poporului

sentinței și precizate chiar în cuprinsul acesteia. Numele „Krisán Dsurds” este folosit anterior pronunțării sentinței și în alte acte oficiale, prin care sunt identificați conducătorii și participanții la evenimentele care au avut loc pe Domeniul de Sus al Zlatnei, în baza informațiilor obținute de către autorități. În cadrul acestora, se precizează că „Nikula Ursz alias Hora”, „Kloska Juon” și „Krisán Dsurds” sunt, fiecare în parte, „Supremus Capitaneus”, cei trei fiind astfel menționați ca și capi ai răsculaților, la data de 6 decembrie 1784, a se vedea, pentru dezvoltări, *Izvoarele Răscoalei lu Horea*, seria A, *Diplomataria*, București, Edit. Academiei, 1983, vol. II, p. 262.

⁴⁶ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 275.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

de jos, ca aprinzător scelerat și omorător crud”⁴⁹, în cadrul unei veritabile asocieri infracționale cu *corifeii* răscoalei, Horea și Cloșca⁵⁰.

Toate faptele reținute în sarcina condamnatului sunt încadrate de către Comisie, în articolele 61 și 62 din *Constitutio Criminalis Theresiana*. Rămân însă neacoperite, din punct de vedere juridic – respectiv prin încadrarea acestora în textele legale incidente – acuzațiile concrete de omor, instigare la omor, precum și cele de tâlhărie, menționate în starea de fapt, dar nepreluate în ultima parte a sentinței, respectiv în secțiunea în care se prezintă încadrarea juridică a faptelor pentru care acuzatul a fost condamnat.

Chiar dacă nu se precizează în sentință, prin indicarea numerelor, articolele de lege încălcate de către condamnat, acestea pot fi identificate din formularea textuală a denumirii infracțiunii, astfel cum am arătat și anterior. Articolul 61 din *Codul Terezian* prevedea infracțiunea contra suveranului sau contra statului prin insurecție, complot, înaltă trădare sau prin legătură cu dușmanii statului, fiind pedepsită cu moartea⁵¹. Din analiza textului articolului 62, al *Constitutio Criminalis Theresiana*⁵² se poate observa faptul că „rebeliunea” nu includea în conținutul textual al normei de incriminare, omorurile sau tâlhăriile realizate cu ocazia „răscoalei sau adunării a mai multor persoane sub pretextul unor plângeri existente [...] sau pentru că suferă o afirmativă asupra din partea autorităților”, norma legală incriminând doar „cutezanța de a înlătura nedreptatea pretinsă, prin împotrivire cu forța”⁵³.

Faptele imputate lui Crișan, în starea de fapt menționată în sentința din 14 februarie 1785, au fost mult mai grave, răscoala nelimitându-se la o împotrivire cu forța sau la injurii ori ofense aduse autorităților. Se reține astfel că acțiunile răsculaților au vizat și bunurile unor persoane, respectiv integritatea fizică a acestora, lezat fiind și dreptul la viață al victimelor infracțiunilor de omor.

O posibilă explicație a faptului că încadrarea juridică a faptelor imputate lui Crișan nu s-a expus într-o formulă completă, prin raportare la textele legale care incriminau omorul și actele de tâlhărie, poate fi aceea că persoana condamnatului era decedată, prin urmare, executarea sentinței avea mai mult un caracter simbolic.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 276.

⁵⁰ Din această exprimare rezultă că i s-au imputat condamnatului fapte săvârșite cu *intenție*, iar nu din *greșeală, neștiință ori necunoaștere*, modalități ale vinovăției care, în ipoteza în care ar fi fost reținute, ar fi putut justifica o pedeapsă mai blândă. De asemenea, i se impută condamnatului, în concret, „instigarea poporului”, respectiv săvârșirea unor acte de instigare colectivă, o veritabilă apologie a infracțiunilor, precum și darea unor dispoziții pentru a se săvârși omoruri.

⁵¹ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 112.

⁵² Nicolae Edroiu, *op. cit.*, p. 159.

⁵³ La nivel juridic teoretic, infracțiunea de „rebeliune” are un conținut alternativ, respectiv se consumă și în cazul în care faptele constau în organizarea unei adunări, „din cutezanță criminală”, în scopul de a „înjura și ofensa pe cineva”, a se vedea *ibidem*.

Survenirea intempestivă a decesului persoanei cercetate și necesitatea de elaborare într-un foarte scurt timp a sentinței reprezintă o posibilă cauză a acestor lipsuri evidente. În susținerea acestei concluzii, considerăm că stă chiar afirmația, cuprinsă în sentință, potrivit căreia „dacă (Crișan, s.n.) nu se subtrăgea de la pedeapsă prin sinucidere s-ar fi aplicat o penalitate mult mai severă și mai evidentă”⁵⁴. Un argument contrar ar putea fi acela că textul sentinței nu menționează că, în cazul în care condamnatul ar fi fost viu, faptele acestuia ar fi întrunit și alte valențe juridice, ci doar că pedeapsa – mai precis modul de executare a acesteia – ar fi fost mai severă⁵⁵.

Încadrarea juridică incompletă a faptelor imputate lui Crișan poate fi interpretată și ca o veritabilă omisiune a contelui Jankovich, în contrast cu modalitatea în care acesta a condus lucrările Comisiei imperiale și cu meticulozitatea cercetării – constând în insistența în conturarea, la nivel de detaliu, a evenimentelor. Unii autori⁵⁶ consideră că inexactitățile sentinței în privința stării de fapt sunt prea puțin importante, neavând influență asupra acesteia. Explicația probabilă ar fi, în opinia acestora, presiunea timpului asupra Comisiei. Alături de aceste posibile explicații, considerăm că trebuie luat în considerare și faptul că sentința din 14 februarie 1785 reprezintă primul act judiciar final al cercetării desfășurate împotriva celor trei conducători ai răsculaților: Horea, Cloșca și Crișan, sentința din 26 februarie 1785 prezentându-se într-o formă mai elaborată, sub aspectul încadrării juridice a faptelor imputate condamnaților.

Sentința de condamnare a lui Crișan a fost pusă în executare la data de 16 februarie 1785. Cercetători istorici reputați⁵⁷ au considerat sentința „neumană” și „curioasă”. În opinia noastră, sentința are structura și elementele necesare pentru a putea fi considerată un act judiciar, ce întrunește elementele de legalitate necesare în acele timpuri, chiar dacă reprezintă rezultatul desfășurării unei proceduri extraordinare, mai remarcăm relativa concordanță dintre pedeapsa legală prevăzută în norma de drept aplicată în concret de către Comisie – „moartea prin sabie”, și modalitatea prin care trebuia executată sentința de condamnare a lui Crișan – decapitarea cadavrului condamnatului⁵⁸.

⁵⁴ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 276.

⁵⁵ O astfel de formulare am regăsit și în alte proceduri judiciare realizate în acele timpuri, putând reprezenta o veritabilă uzanță de redactare, cu caracter moralizator.

⁵⁶ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 209.

⁵⁷ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 276.

⁵⁸ Reputatul istoric David Prodan menționează faptul că bucățile din corpul lui Crișan, rezultate după împărțirea corpului de către călău, au fost încărcate pe car și duse, respectiv distribuite la locurile indicate în cuprinsul sentinței. Ca sursă de documentare, ne este indicată comunicarea realizată de vicecomitele Hunedoarei, adresată contelui Jankovich, în data de 8 martie 1785, a se vedea David Prodan, *op. cit.*, p. 491.

SENTINȚA DE CONDAMNARE A LUI HOREA ȘI CLOȘCA, DIN DATA DE 26 FEBRUARIE 1785

În continuarea analizei noastre, înțelegem să realizăm și o abordare a celei de-a doua sentințe pronunțate împotriva conducătorilor Răscoalei din 1784, respectiv a sentinței de condamnare la moarte a lui Horea și Cloșca, dispusă în data de 26 februarie 1785.

După finalizarea interogatoriilor lui Horea și Cloșca, la data de 26 Februarie 1785, contele Anton Jankovich, în numele Comisiei aulice caesaro-regale, pronunță sentința prin care se dispune condamnarea lui Horea și Cloșca. Sentința este publicată la Alba Iulia, înaintea edificiului de gardă și a corpului de armată. Pentru consecvență, înțelegem să expunem și textul acesteia, astfel cum este reprodus de către istoricul Nicolae Densușianu, în lucrarea sa de referință⁵⁹:

„Sentință

Comisiunea aulică cesaro-regală ordinată prea grațios din partea Maiestății Sale, ca să cerceteze turburările și să aducă iarăși pe țărani pe calea legalității, a pronunțat în conformitate cu ordinele mai înalte următoarea sentință în procesul criminal intentat în contra lui Horea, numit altmiterea și Urs Nicola, din comuna Râul-Mare, din Marele Principat al Transilvaniei, în etate de vreo 54 de ani, de religiuine neunită, căsătorit și iobag al fiscului, apoi contra lui Ion Cloșca din Cârpeniș, tot din acest mare principat, în etate de vreo 30 de ani, de religiuine neunită, căsătorit, și de asemenea iobag al fiscului.

Cu toate că Horea, numit altmintrelea și Urs Nicola a negat în mod constant toate faptele, ce se aduc contra sa, totuși prin depozițiunile unanime ale marturilor, marturi jurați mai pe sus de orice obiecțiune, dânsul este constatat de toate crimele câte i se impută în general, și anume că dânsul a atârnat turburările cari au izbucnit în acest mare principat pe la finele anului 1784, cu deosebire în comitatul Hunedoarei, al Zarandului și al Albei, că dânsul s-a pus în fruntea poporului răsculat, pe care singur l-a adunat, le-a pus căpitani mai mici sau în faptă capi de bande, și parte dânsul în persoană, parte din oamenii săi încrezuți a dat ordine că din fiecare casă iobăgească să vină câte un om armat la dânsul și să-l urmeze, ca astfel cu puteri unite să extermineze pe toți magnații, nobilii, cetățenii și iobagii unguri, să le prădeze toate averile, să le prefacă în cenușă sau ruină toate edificiile și posesiunile, și în modul acesta să poată face cu forța ca iobagii de naționalitate română să plătească contribuțiuni mai puține.

Spre a putea executa cu mai mare siguranță această intențiune a sa atât de criminală și temerară, sceleratul acesta de Horea s-a folosit, după cum e constatat,

⁵⁹ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 276-278.

de mijloacele cele mai periculoase, făcând pe diferiți oameni să-i depună jurământ de credință, apoi spre ofensa Maiestății Sale, a principelui țării, a cutezat să amăgească poporul cu acea criminală declarațiune, că dânsul are acte în scris din partea Maiestății Sale, ca să execute planul său, că în puterea acestor acte, ordinele ce le va da dânsul trebuie să fie executate și în fine le-a arătat o cruce de aur, ca astfel cu simbolul cel mai sfânt al religiei să acopere intențiunile sale malițioase și oribile și să câștige încrederea deplină a poporului. Totodată a amenințat pe aceia, cari nu-l vor urma, sau almintrelea nu vor asculta de dânsul, că au să fie trași în țepă înaintea ușii lor și casele lor se vor preface în cenușă.

După ce astfel malițiosul acesta de înșelător, a adus poporul în deplină furie și revoluțiune, a cutezat totodată să dea ordin țăranilor răsculați, că în caz dacă se vor apropia trupe cesaro-regale, cari ar voi să-l împiedice în executarea planului său, atunci dânsii să dea îndată signalul de alarmă cu tragerea clopotelor, să înștiințeze comunele vecine, să se pună cu constanță în apărare și să nu lase niciun soldat ca să intre în comune, în fine, să nu mai plătească nimănui nici impozite și nici taxe dominale.

Prin ostilitățile aceste îndrăznețe și prin ordinul ce l-a dat dânsul ca să stingă pe toți ungurii, a făcut, după cum se știe, pe poporul de jos ca să comită cruzimi înfiorătoare și neumane. De altă parte Horea, acest autor principal al turburărilor, chiar și în ce-l privește pe dânsul personal este constatat prin marturi jurați și legali că dânsul a dat ordin sever la marginea hotarului comunei Roșia, ca să se împle cu fân și cu paie gurile băilor, unde se retrăsese nobilii și cetățenii unguri cu o parte din averile lor, apoi să le dea foc și astfel să-i silească, sau să iasă din băi, sau să fie sufocați acolo în modul cel mai deplorabil, și așa să nu poată scăpa de cruzimile lui.

În ce privește pe Ion Cloșca, care întru asemenea neagă cu perseverență crimele ce le-a comis, dânsul e constatat prin depozițiunile marturilor jurați, marturi legali și mai presus de orice obiecțiune, că dânsul a luat întru toate parte la turburările ce le-a ațâțat Horea în comitatul Hunedoarei, al Zarandului și al Albei-de-Jos din acest mare principat al Transilvaniei. De asemenea, e constatat prin depozițiunile fostului rebel al căpitanului George Crișan, implicat și el în turburările acestea, că dânsul, Ion Cloșca, a avut întrevederi cu George Crișan și cu Horea, și dânsul a executat prădările și devastările ce le-au hotărât cu înțelegeră comună, anume în Câmpeni, în Lupșa, Ofenbaia, Mușca, Mogoș, Cricău, Roșia, Abrud și în mai multe locuri, că dânsul a publicat ordinele lui Horea și a amenințat cu țepă și cu aprinderi pe aceia cari nu vor să-l urmeze, că a numit căpitani mai mici peste țăranii răsculați și astfel ca autor principal și corifeu, s-a făcut culpabil de toate omorurile crâncene, de aprinderile, prădările și devastările înfiorătoare, ce le-a comis poporul înșelat într-un mod atât de infam. Cu deosebire dânsul, Cloșca, a silit pe preotul neunit Petru Iancu din Lupșa, să ia cu sine sfânta cuminecătură din biserica comunei și să o ducă până la Cricău,

după mulțimea desfrânată și tâlhărească, și aceasta din cauză ca să poată executa cu mai mare siguranță intențiunile sale malițioase, neumane și oribile, și să înșele poporul în modul cel mai detestabil. Prin faptul acesta dânsul, Ion Cloșca, a dezonorat și profanat sfânta cuminecătură într-un mod sacrileg.

Peste tot, așadar, Horea și Cloșca au meritat o pedeapsă criminală, ca unii care au turburat cu răutate și cu intențiune liniștea publică, ca agitatori, amăgitori, ca unii cari au fost căpitani la omorurile și aprinderile cele mai scelerate, și cari au comis chiar dânsii tâlhării și prădări violente, au meritat să fie pedepsiți, atât pentru fărădelegile și crimele, ce le-au comis dânsii, cât și pentru acele cari le-a comis poporul.

În consecință, Horea, numit altmintrelea și Urs Nicola și Ion Cloșca, constatați fiind ca niște scelerați crânceni, cari au comis omoruri și prădări, ca turburători îndrăzneți ai liniștii și siguranței publice, în conformitate cu codul criminal Theresian, articolul 62, despre tulburări și tumulte, și articolul 90 despre tâlhării, au să fie duși pentru crimele acestea la locul îndatinat de supliciu, și acolo să li se frângă cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, anume mai întâi lui Ion Cloșca, apoi lui Horea, numit altmintrelea Urs Nicola, și în modul acesta să fie trecuți din viață la moarte, iar corpurile lor să se despice și taie în 4 bucăți, capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri și anume în comunele unde au comis cruzimile cele mai scelerate, iar inimile și intestinele lor să se îngroape aici la locul supliciului.

Această sentință s-a pronunțat în 26 februarie 1785, pentru dânsii ca o pedeapsă bine-meritată, iar pentru alții asemenea lor, ca să le fie de exemplu și oroare.

L.S.

Contele Antoniu Iankovitsch”

Publicarea sentinței s-a realizat în aceeași zi, între orele 10-11, în fața unui public numeros, condamnaților Horea și Cloșca fiindu-le citită sentința în limba germană și în limba română, de către două persoane diferite. Potrivit datelor istorice, sentința în limba germană ar fi fost citită condamnaților de către auditorul miliției de graniță, iar în limba română de către interpretul Comisiei imperiale, Friderich Eckhard. Cel puțin acestea sunt informațiile pe care renumitul istoric David Prodan le extrage din corespondența purtată între profesorul Iosif Gabri cu Emeric Daniel aflat la Roma⁶⁰. Același autor, amintește în acest sens, raportul comandantului cetății Alba-Iulia, von Hoche, un act cu un conținut concis, strict militar: „Ieri a fost publicată sentința celor doi delincvenți, Horea și Cloșca,

⁶⁰ David Prodan, *op. cit.*, p. 485.

potrivit căreia ambii vor fi frânți cu roata, de jos în sus, apoi trupurile lor vor fi tăiate în bucăți și trimise în comitate. Mâine are loc execuția.”⁶¹

În analiza sentinței pronunțate la data de 26 februarie 1785, înțelegem să pornim de la o privire generală asupra acesteia. Remarcăm, la fel ca și în cazul sentinței lui Crișan, faptul că titlul documentului conține mențiunea textuală de „sentință”, respectiv un act de putere, investit cu forța legală necesară în executarea puterii publice judiciare. Partea introductivă a sentinței din 26 februarie nu diferă de cea a lui Crișan, fiind menționată autoritatea care a pronunțat sentința, respectiv „comisiunea aulică cesaro-regală ordonată prea grațios din partea Maiestății Sale ca să cerceteze turburările și să aducă iarăși pe țărani pe calea legalității”⁶². Cu toate acestea, spre deosebire de partea introductivă a sentinței prin care a fost condamnat Crișan, în cuprinsul sentinței din 26 februarie 1785, Comisia precizează și cel de-al doilea scop principal al activității acesteia, respectiv „să aducă iarăși pe țărani pe calea legalității”⁶³. Pentru comparație, precizăm că preambulul sentinței de condamnare din 14 februarie 1785 menționa că scopul Comisiei imperiale este acela de „cercetare și înfrângere a turburărilor ivite între țărani din Marele Principat al Transilvaniei”⁶⁴.

Comisia imperială fusese numită la 19 noiembrie 1784 de către împăratul Iosif al II-lea⁶⁵, având o componență mixtă, respectiv civilă și militară. Mandatul inițial al acesteia era de a cerceta tulburările atât în Ungaria, cât și în Transilvania, respectiv de a stabili cauzele acestora. În acest scop, împăratul încredințase „afacerea” contelui Anton Jankovich, numit comisar regal, pe lângă acesta fiind delegat și generalul maior Papilla. Printr-un bilet adresat contelui în timp ce acesta se afla la Timișoara, împăratul Iosif al II-lea îi cerea ca, după ce va constata starea lucrurilor, să-i înainteze un raport detaliat prin Cancelaria ungaro-transilvăneană, împreună cu părerea Comisiei despre cauzele tumulturilor.

În cuprinsul corespondenței imperiale din acea perioadă, se precizează, în mod expres, ordinul ca această Comisie specială, în cercetarea pe care o va realiza, să treacă peste competențele judiciare ale instanțelor ordinare ale Marelui Principat al Transilvaniei⁶⁶. Rezoluția ulterioară a împăratului față de propunerile cancelarului conte Francisc Esterházy, conducător al Cancelariei ungaro-transilvănene, prevedea, în mod expres, tragerea la răspundere a conducătorilor răscoalei, chiar și în condițiile amnistierii celorlalți participanți la răscoală.

După capturarea lui Horea, Cloșca și Crișan, împăratul îi scrie contelui Jankovich, în calitate de conducător al Comisiei, indicându-i faptul că pedepsirea

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 276.

⁶³ *Ibidem.*

⁶⁴ *Ibidem*, p. 275.

⁶⁵ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 79.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 82.

conducătorilor nu trebuie grăbită, până nu se vor descoperi, în mod complet, toate lucrurile și nicio urmă nu mai rămâne necercetată. În acest scop, împăratul Iosif al II-lea precizează și necesitatea realizării unor *confruntări* între acuzați.⁶⁷ Confruntările nu s-au mai realizat pe parcursul procedurilor derulate de Comisie, putându-se specula că unul dintre motivele pentru care nu s-a efectuat acest procedeu probatoriu au fost atitudinile acuzaților de pe parcursul interogatoriilor – Horea și Cloșca nu recunoșteau faptele imputate și contestau acuzațiile. Întrucât Crișan s-a sinucis în data de 13 februarie 1785, iar interogatoriile lui Horea și Cloșca s-au finalizat abia la data de 24 februarie 1785, nu putem decât să speculăm ce traiectorie concretă ar fi dobândit ancheta, dacă Crișan ar fi rămas în viață și ar fi continuat seria de dezvăluiri și recunoașteri pe care a început-o în 2 februarie 1785, iar ulterior, după mărturisirea completă sau parțială a faptelor, ar fi fost confruntat cu Horea și cu Cloșca.

Sentiința de condamnare din 26 februarie 1785 conține, la fel ca și sentiința de condamnare din 14 februarie 1785 numele și celelalte date de identificare ale condamnaților, putând fi observate – și în acest caz – câteva neconcordanțe. Astfel, în ceea ce îl privește pe Horea⁶⁸, numele acestuia este menționat ca fiind „Urs Nicola”, iar nu „Ursu Nicola”, astfel cum este precizat în mențiunile interogatoriului său⁶⁹, început în data de 28 ianuarie 1785. În ceea ce privește vârsta, domiciliul și starea condamnaților, datele din sentiință concordă cu cele precizate de acesta în cursul anchetei, respectiv: iobag al fiscului, în vârstă de aproximativ 54 de ani. Sentiința precizează încă două elemente suplimentare, respectiv religia lui Horea (neunită) și starea civilă (căsătorit).

În ceea ce îl privește pe Cloșca⁷⁰, preambulul sentiinței menționează numele

⁶⁷ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 64.

⁶⁸ Descrierea lui Horea, realizată și transmisă în vederea identificării și capturării acestuia, precizează următoarele date: „*Horea, alias Nicoară Urs, de 48 sau 50 de ani, din Arieșul Mare, a fugit din localitatea Albac, neavând acolo nicio moștenire, doar stătea pe la neamurile sale, este de statură mijlocie, este mai mult subțire sau slab decât gras, cu păr scurt, castaniu, mustață scurtă, roșcată, cu fața lunguiață, nasul mic și ascuțit, obrazul oval cu gropițe și pistrui, genele sunt blonde, marginea ochilor este roșiatică. Când umblă sau stă în picioare își ține corpul drept. E îmbrăcat cu un scurtuc de postav negru, până la genunchi, pe laturi împetriștat cu albastru, pantaloni ungurești albi, strâmți, cu cizme mai mult strâmte decât largi, pe jumătate înșiretate, cu un cojoc ciobănesc cu căciulă neagră de miel, de obicei are în mână o nuiă subțire de alun.*” A se vedea *Răscoala lui Horea în Comitatul Bihor, Izvoare diplomatice*, vol. I (1776-1784), Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 326-331.

⁶⁹ David Prodan, *op. cit.*, p. 463.

⁷⁰ Descrierea lui Cloșca, realizată și transmisă în vederea identificării și capturării acestuia, cuprinde următoarele date: „*Cloșca Ioan din Cărpiniș, de pe domeniul Zlatnei, are circa 40 de ani, este scund și îndesat, brunet, cu fața plină, puțin rotundă, cu nasul cârn, părul castaniu, mustața roșcată. Este puternic, ciolănos, lat în umeri, în cursul vorbirii uneori se bălbăie, vorbește aspru. Când umblă sau stă în picioare are, în general, ținută dreaptă, este îmbrăcat la fel ca Horea, doar că are deasupra un cojoc din piele de miel, fără mânecă, merge cu un cal de munte bun, ușor, pe care are o șă ungurească din piele neagră de miel și uneori poartă cușmă neagră de miel, iar alteori o căciulă neagră tivită sus cu fir de aur de un deget, de pe care atârnă un găitan de aur, fără șnur*”, a se vedea *Răscoala lui Horea în Comitatul Bihor, Izvoare diplomatice*, vol. I (1776-1784), p. 326-331.

acestui ca fiind „Ion Cloșca”, iar nu „Oargă” (Varga în text) cum precizase în fața Comisiei în 26 ianuarie 1785, respectiv la prima audiere⁷¹. Alți autori⁷² indică faptul că, în cadrul primului interogatoriu, Cloșca ar fi precizat că se numește „Varga sau Cloșca Ion, locuitor din Cărpiniș, cam de 30 de ani, iobag cameral”. Remarcăm faptul că, în cuprinsul celor două testamente, Horea și Cloșca precizează că se numesc „Hora Vasilie”, poreclit „Nicula Urs”, respectiv „Oargă Ion Cloșca”⁷³, în cuprinsul testamentului său Cloșca indicând inclusiv numele fratelui său, respectiv „Orga Todor”. Trecând peste aceste neconcordanțe, în condițiile în care, în repetate rânduri în cuprinsul interogatoriilor, întrebările adresate de către Comisie utilizau supranumele conducătorilor răscoalei, respectiv Horea, Cloșca și Crișan, este posibil ca, dintr-o obișnuință în redactare, numele real al lui Cloșca să fi fost omis, astfel că mențiunea din sentință – „Ion Cloșca” – poate să fie catalogată drept o omisiune sau o obișnuință de identificare a acuzatului în această manieră. Cloșca este menționat „Ion Cloșca” și în sentința lui Crișan din 14 februarie 1785⁷⁴, respectiv într-un act oficial redactat anterior.

Chiar dacă sentința din 26 februarie 1785 reprezintă un tot unitar, fiind condamnați prin aceasta atât Horea, cât și Cloșca, starea de fapt este tratată și expusă individual pentru fiecare condamnat în parte, începând cu Horea. La fel ca și în cazul lui Crișan, expresiile prin care sunt caracterizați condamnații sunt pline de semnificații. Horea este catalogat drept un veritabil „scelerat” și „malițios înșelător”⁷⁵. Cloșca este descris ca un om care a dat dovadă de intenții „malițioase, neumane și oribile”⁷⁶. Textual, ambii condamnați sunt descriși prin termeni negativi, fiind considerați veritabile expresii ale răului.

Ca tehnică de redactare judiciară, această sentință începe cu o concluzie, la fel ca și cea a lui Crișan. Astfel, atât sentința din 14 februarie, cât și cea din 26 februarie conțin mențiuni exprese despre dovedirea sau probarea stării de fapt expuse, prin „depozițiunile martorilor jurați”. În cazul sentinței de condamnare a lui Horea se precizează expres și formularea potrivit căreia cel condamnat este dovedit „mai pe sus (s.n. presus) de orice obiecțiune”⁷⁷, adică de necontestat. Aceeași este formularea și în cazul celui de-al doilea condamnat, Cloșca. În cazul amândurora, sentința menționează faptul că au negat constant „faptele ce se aduc în contra sa”⁷⁸, în cazul lui Horea, iar în cazul lui Cloșca „crimele ce le-a comis”⁷⁹.

⁷¹ David Prodan, *op. cit.*, p. 455.

⁷² Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 141.

⁷³ David Prodan, *op. cit.*, p. 486-487.

⁷⁴ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 275-276.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 277.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 278.

⁷⁷ *Ibidem.*, p. 277.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

Considerăm că diferențele de terminologie folosite nu prezintă o importanță juridică deosebită, întrucât, chiar dacă nu există o identitate de semnificații între noțiunile de „faptă” și „crimă”, apreciem că, din ansamblul textului, rezultă că aceste două sintagme erau echivalente ca semnificație pentru Comisie. Succesiunea evenimentelor demonstrează că semnatarul sentinței, contele Anton Jankovich, considera încă din timpul interogatoriilor că faptele imputate celor doi acuzați sunt veritabile crime, adică, în sensul modern al termenului, infracțiuni.

Potrivit *Constitutio Criminalis Theresiana*, pentru condamnarea unei persoane în procedura ordinară era necesară *mărturisirea* acuzatului sau *dovada* faptei și *vinovăției*⁸⁰. *Mărturisirea* trebuia să fie în conformitate cu dispozițiile articolului 32, paragraful 2, respectiv: *clară, lămurită, amănunțită, temeinică, judicioasă și constantă*⁸¹. În timpul instrucției preliminare, legislația imperială stabilea, în mod amănunțit, inclusiv reperatele ce trebuiau urmărite și respectate de către anchetatori. Astfel, în cadrul articolului 31, paragraful 36, se recomanda anchetatorului, printre altele, să fie atent la reacțiile, mimica și gesturile inculpatului față de întrebările adresate. Se interzicea, cel puțin la nivel teoretic, ca întrebările anchetatorului să conțină induceri în eroare sau referiri la promisiunea unor pedepse mai ușoare, în cazul în care acuzatul ar mărturisi săvârșirea faptei imputate⁸².

Propriu-zis, decizia de condamnare la moarte a lui Horea și Cloșca fusese dispusă de către împăratul Iosif al II-lea prin biletul de mână nr. 29 din 10 ianuarie 1785, trimis contelui Jankovich⁸³, prin care împăratul îi ordona acestuia ca, după transportarea conducătorilor răscoalei prin locurile unde au comis „cele mai mari nelegiuiri”, „într-o zi care urmează să se anunțe și într-o localitate mai importantă, unde poate fi adusă o mulțime mare de iobagi și unde mai sunt încă cele mai neliniștite capete, să lase să fie executați.”⁸⁴

Continuând analiza sentinței din 26 februarie 1785, remarcăm faptul că lui Horea îi sunt imputate, sub forma *instigării*, evenimentele care au izbucnit în Marele Principat al Transilvaniei „pe la finele anului 1784”⁸⁵, prin această mențiune realizându-se încadrarea faptelor în timp și în spațiu. În cuprinsul sentinței sunt indicate și locurile de desfășurare a acestor evenimente, respectiv „cu deosebire în

⁸⁰ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 111.

⁸¹ Dovada faptelor imputate acuzatului se realiza, în general, prin doi martori. Apărarea acuzatului era obligatorie în procedura ordinară, însă în cursul anchetei (instrucțiunii), acuzatul nu avea dreptul la un avocat. După terminarea anchetei, persoana acuzată avea timp trei zile pentru a-și expune apărarea. Împotriva sentinței, în procedura ordinară prevăzută de *Constitutio Criminalis Theresiana*, condamnatul avea posibilitatea să înainteze recurs, iar termenul în care putea fi formulat era de 48 de ore. Executarea sentinței penale se realiza în a treia zi după publicarea acesteia, a se vedea *ibidem*, p.112.

⁸² *Ibidem*, p. 111.

⁸³ Conținutul integral al biletului de mână se găsește în lucrarea lui Octavian Beu, *L'empereur Joseph II et la révolte de Horia*, Sibiu, 1944, p. 77-80.

⁸⁴ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 86.

⁸⁵ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 277.

comitatul Hunedoarei, al Zarandului și al Albei”⁸⁶. Horea este condamnat atât pentru că *a instigat* la răscoală, cât și pentru faptul că a *participat* la aceasta, în calitate de *conducător*, impus maselor participante prin propria sa voință – „dânsul s-a pus în fruntea poporului răsculat, pe care singur l-a adunat”⁸⁷. Lui Horea i se impută în mod expres că a fost și organizatorul principal al răscoalei, punând căpitani – „în fapt capi de bandă”⁸⁸, iar, fie personal, fie prin oamenii săi de încredere, „a dat ordine” pentru realizarea unei veritabile insurecții armate. Participanții la această insurecție ar fi urmat să fie „strânși” din fiecare casă iobăgească pentru a extermina „pe toți magnații, nobilii, cetățenii și iobagii unguri, să le prădeze toate averile, să le prefacă în cenușă sau în ruină toate edificiile și posesiunile și în modul acesta să poată face cu forța ca iobagii de naționalitate română să plătească contribuțiuni mai mici”⁸⁹.

Din înșiruirea faptelor stabilite de către Comisie ca fiind „constatate” (termenul fiind folosit în sensul juridic), reiese inclusiv stilul juridic al expunerii, Comisia realizând o descriere a faptelor și acuzațiilor în concordanță cu prevederile articolului 62 din *Codul Terezian*, ce incrimina „tumulturile sau actele de rebeliune”.

Sentința continuă cu prezentarea „mijloacelor” folosite de Horea pentru a-și susține și desfășura actele de rebeliune, respectiv: obligarea oamenilor la jurământ de credință față de acesta, înșelarea (amăgirea) poporului prin afirmații că deține acte scrise de la împărat pentru a executa actele de rebeliune împotriva nobililor și afirmarea faptului că, în virtutea puterii emenate din aceste înscrisuri, ordinele sale trebuie executate întrucât pun în practică „porunca împăratului”. Comisia îi mai impută condamnatului faptul că, în scopul amăgirii poporului, ar fi folosit și o cruce din aur pentru a-și masca intențiile „malițioase și oribile”⁹⁰, respectiv pentru „a câștiga încrederea deplină a poporului”⁹¹. Sunt reținute în sarcina lui Horea inclusiv realizarea unor acte de *amenințare* împotriva acelor pe care nu a reușit să îi convingă prin *amăgiri* să-l urmeze sau să-l asculte. În acest sens, în sentință se specifică faptul că cei reticenți la îndemnul de ridicare armată au fost amenințați că „au să fie trași în țepă înaintea ușii lor și casele lor se vor prefăce în cenușă”⁹².

Tot ca parte a *actelor de rebeliune*, respectiv ca mijloace prin care acestea s-au realizat în concret, sentința mai precizează ordinul lui Horea de a semnaliza prezența

⁸⁶ Probabil a fost aleasă această modalitate de încadrare în spațiu a faptelor din considerente ce țineau de redactarea actului. Numărul localităților în care se desfășuraseră acțiuni ale răsculaților era destul de ridicat, iar o înșiruire a tuturor localităților ar fi fost inutilă. În textul sentinței, observăm că nu li se impută condamnaților faptul că răscoala s-a extins și în Ungaria, ca urmare a acțiunilor răsculaților din comitatul Arad.

⁸⁷ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 277.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*.

și de a riposta împotriva trupelor imperiale, de a organiza o apărare concertată a satelor și de a nu mai plăti „nimănuși nici impozite și nici taxe dominale”⁹³.

Observăm cum, în mod gradual, acuzațiile aduse lui Horea în cadrul sentinței, ce sunt prezentate ca temeiuri dovedite ale condamnării, cresc în intensitate odată cu dezvoltarea considerentelor acesteia. Astfel, pornind de la acuzația de „ațătare a unor tulburări”, pe măsura expunerii faptelor Comisia reține în seama lui Horea „organizarea răsculaților”, ajungându-se, spre finalul considerentelor sentinței din 26 februarie 1785, la conturarea unei acuzații de „revoltă împotriva întregii orânduiri”, prin elaborarea unui plan de acțiune chiar și împotriva trupelor imperiale. Acest plan de acțiune și intenția de a nu mai plăti „nimănuși”, respectiv nici către autoritățile imperiale, impozite și taxe, indică una dintre ofensele concrete pe care condamnatul a adus-o, în mod direct, puterii imperiale.

Incriminarea, prin dispozițiile *Constitutio Criminalis Theresiana*, a faptelor care aduc atingere ființei statului sau atributelor fundamentale ale acestuia⁹⁴, avea rolul de a proteja, din punct de vedere juridic, attributele fundamentale ale puterii de stat⁹⁵. Practic, prin expresiile pe care le-am analizat, contele Jankovich tranșează într-o formulă judiciară acuzatorie, faptele imputate acuzatului pe care le considera dovedite, respectiv: inițierea, organizarea și conducerea revoltei, prin care a fost lezată, în mod direct, puterea de stat imperială.

Partea finală a stării de fapt expusă în sentința din 26 februarie 1785 se referă la episodul de la marginea comunei Roșia. În legătură cu acest episod, într-o lucrare istorică de prestigiu s-a remarcat că indicarea ordinului pe care „dânsul personal”, respectiv Horea, l-a dat răsculaților de a „pune foc” la gura minelor din Roșia unde se adăpostiseră orășeni bogați și oameni nobili, i-a oferit contelui Jankovich fundamentul necesar pentru a putea dispune condamnarea la moarte, prin frângere cu roata⁹⁶.

Alți autori⁹⁷ remarcă împrejurarea conform căreia starea de fapt expusă în sentință reține, în sarcina lui Horea, două fapte: *instigarea, conducerea răscuolei și ordinul de a sufoca „pe ungerii ascunși în minele de la Roșia”*. Acesta din urmă

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Doctrina de drept penal contemporană subliniază diferențele semnificative dintre infracțiunile săvârșite împotriva statului, față de alte infracțiuni împotriva persoanelor, patrimoniului, etc. Infracțiunile contra statului, respectiv împotriva exercitării puterii de stat sunt considerate cele mai grave, respectiv au cea mai mare pericolozitate socială. Pentru dezvoltări, facem trimitere la Octavian Loghin, Tudorel Toader, *Drept penal român, Partea specială*, București, Edit. Șansa, 1999, p. 16.

⁹⁵ Actele de rebeliune și infracțiunile contra suveranului sau statului prevăzute de *Constitutio Criminalis Theresiana* își au corespondența, în zilele noastre, în infracțiunea de „subminare a puterii de stat”, respectiv în noua legislație penală română, intrată în vigoare în anul 2014, în infracțiunea de „acțiuni împotriva ordinii constituționale”. Pentru dezvoltări privind elementele constitutive ale infracțiunii, facem trimitere la Vasile Dobrinou, Norel Neagu, *Drept penal, Partea specială (Teorie și practică judiciară conform Noului Cod penal)*, București, Edit. Universul Juridic, 2012, p. 823-825.

⁹⁶ Nicolae Edroiu, *op. cit.*, p. 163.

⁹⁷ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 213.

faptă ar fi reprezentat temeiul pentru reținerea articolului 90 din *Codul Terezian*, prin care erau incriminate și sancționate actele de tâlhărie.

Nu ne vom opri în detaliu asupra veridicității acestei acuzații și asupra probelor discutabile care o susțineau, neconcordanțele fiind analizate, în mod concret, într-o abordare coerentă și documentată a acestei situații⁹⁸. Pe de altă parte, sunt de necontestat sustragerile de bunuri din curțile nobiliare și săvârșirea unor tâlhării în teritoriile unde s-a extins răscoala, amploarea revoltei, sărăcia și disperarea țăranilor răsculați conducând inclusiv la săvârșirea unor astfel de infracțiuni. Comisia îi putea imputa lui Horea numeroase tâlhării săvârșite de răsculați, odată ce reținuse că acesta a instigat la revoltă insurecțională, s-a declarat conducătorul răsculaților și a numit căpitani dintre aceștia.

Mai remarcăm faptul că, în cuprinsul sentinței de condamnare, se precizează textual că Horea, alături de Cloșca, „au fost căpitani la omorurile și aprinderile cele mai scelerate”⁹⁹, respectiv „au comis chiar dâșii tâlhării și prădări violente”, temeiuri care puteau justifica, în mod facil, alături de reținerea episodului desfășurat la Roșia¹⁰⁰, condamnarea lui Horea și pentru săvârșirea infracțiunii de tâlhărie¹⁰¹.

Textual, episodul menționat în cuprinsul sentinței, respectiv ordinul de a se umple „cu fân și paie gurile băilor” din Roșia, indică faptul că persoanele refugiate în aceste mine se aflau acolo împreună „cu o parte a averilor lor”¹⁰². Ca stare de fapt, istoricii care au prezentat evenimentul menționează că, pentru ieșirea din mină a celor 93 de persoane refugiate, se utilizaseră ademeniri și amenințări. Persoanele refugiate au fost informate de răsculați că Horea și Cloșca au hotărât să nu părăsească localitatea „până când nu iau Roșia cu fum și cu foame”¹⁰³. Lucrările istorice precizează și devastările, respectiv jefuirea caselor celorlalți proprietari de mine și a bunurilor minerilor refugiați în mină. Cu toate eforturile răsculaților, deși refugiații sunt amenințați cu „fum și foame”, nu se reușește convingerea acestora de a ieși la suprafață. Propriu-zis, ordinul de „a da foc gurilor minelor”, potrivit declarațiilor lui *Petru Giurca iunior*, *Onu Costinaș* și *Petru Giurca senior*, ar fi fost

⁹⁸ *Ibidem*, p. 214-215.

⁹⁹ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 278.

¹⁰⁰ Lucrările istorice, menționând acest episod din 7 noiembrie 1784, evidențiază realizarea unor acte de violență asupra lui Paul Lörintz, proprietar de mină, care a dat curs solicitării de a ieși la suprafață. Ulterior, acesta a fost agresat și deposedat de bunurile sale, iar casa i-a fost devastată. Victima agresiunilor a fost lăsată în viață de către răsculați, însă numai într-o îmbrăcămintă sumară, respectiv doar în pantaloni și pieptar. Paul Lörintz își luase cu el bunurile, în momentul ieșirii din mină, ulterior răsculații deposedându-l de toate. În acest sens, a se vedea David Prodan, *op. cit.*, p. 379.

¹⁰¹ Tâlhăria este o infracțiune cu un conținut complex, care incrimina și incriminează furturile realizate prin violență, distrugeri, amenințări sau cu *mână armată*. Pentru analiza elementelor constitutive ale infracțiunii de tâlhărie și a specificului acestei infracțiuni, facem trimitere la Octavian Loghin, Tudorel Toader, *Drept penal*, p. 251-259.

¹⁰² Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 277.

¹⁰³ David Prodan, *op. cit.*, p. 379.

dat de Horea sătenilor care au venit ulterior în Roșia, din Bucium¹⁰⁴. Aceleași elemente ale stării de fapt de la Roșia Montană sunt precizate în lucrările istorice realizate de istoricii Nicolae Densușianu¹⁰⁵ și Nicolae Edroiu¹⁰⁶.

Sentința din 26 februarie 1785 mai precizează că atât Horea, cât și Cloșca „au comis chiar dâșii tâlhării și prădări violente”¹⁰⁷, iar astfel săvârșirea infracțiunilor de tâlhărie le-a fost reținută condamnaților, într-o manieră neechivocă¹⁰⁸.

Condamnarea lui Cloșca se sprijină, în mare parte, pe aceleași fapte reținute ca și în cazul lui Horea, cu câteva considerații distincte, pe care le vom analiza sub aspectele pe care le considerăm cele mai semnificative, în cele ce urmează.

În privința asemănărilor existente între cele două condamnări, în ceea ce îl privește pe Cloșca, sentința precizează, la fel ca și în cazul lui Horea, că deși condamnatul „întru asemenea neagă cu perseverență crimele ce le-a comis”¹⁰⁹, acesta este „constatat” (în sensul de dovedit, s.n) „prin depozițiunile marturilor jurați, marturi legali și mai pe sus de orice obiecțiune”¹¹⁰, în ceea ce privește participarea la toate tulburările pe care le-a inițiat (în textul tradus la care ne raportăm fiind folosit termenul „ațâțat”, cu semnificația de instigat) Horea în comitatele Hunedoarei, Zarandului și Albei de Jos¹¹¹.

Următoarea parte a textului sentinței de condamnare îi recalifică însă participația lui Cloșca și îi mărește astfel gradul de răspundere penală. Din participant, condamnatul este menționat și identificat, din punct de vedere juridic, ca *organizator* al răscoalei¹¹² în înțelegere comună cu Crișan și cu Horea. Comisia stabilește astfel existența unei veritabile *asocieri cu caracter infracțional* între cei trei conducători.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 133.

¹⁰⁶ Nicolae Edroiu, *op. cit.*, p. 99.

¹⁰⁷ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 278.

¹⁰⁸ Este posibil, după cum s-a remarcat în cercetările istorice la care am făcut referire, ca la reținerea acestei infracțiuni în sarcina lui Horea și Cloșca, să fi avut o mare importanță și modalitatea de executare a pedepsei ce urma a fi aplicată. Jafurile, violențele și tâlhăriile săvârșite de răsculați în toamna-iarna anului 1784 au fost mult prea numeroase și importante, astfel că acestea nu au putut fi omise din șirul faptelor imputate condamnaților, mai ales dacă se urmărea sancționarea lor exemplară. Conte Jankovich avea și o dispoziție expresă din partea împăratului de a recurge la o execuție spectaculoasă, iar „frângerea cu roata” satisfacea, pe deplin, acest deziderat.

¹⁰⁹ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 277.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ Aceste teze judiciare, cu caracter acuzator, l-ar include pe Cloșca în categoria participanților la actele de rebeliune imputate a fi fost instigate și realizate, în calitate de conducător, de către Horea.

¹¹² În sensul reținerii calității de *organizator* al răscoalei, sentința amintește declarațiile lui Crișan date pe parcursul interogatoriilor, care sunt utilizate pentru susținerea acestei acuzații. Din declarațiile acestuia, ar fi rezultat că Cloșca ar fi avut întrevederi cu Horea și cu Crișan, în urma cărora Cloșca a pus în executare planul de acțiune stabilit împreună cu aceștia.

Înțelegem să subliniem faptul că doar în cazul lui Cloșca sunt amintite, cu titlu de probe pe care se fundamentează condamnarea, declarațiile pe care Crișan le-a dat în cursul anchetei. Declarațiile celui de-al treilea conducător al răsculaților, din cursul interogatoriului acestuia, nu sunt precizate în partea din sentință ce se referă, în mod exclusiv, la starea de fapt pentru care s-a dispus condamnarea lui Horea. După cum am arătat anterior, în cazul lui Horea, referirea la probe se realizează doar prin formulări generale, „depozițiile unanime ale marturilor”¹¹³, fără a se menționa numele vreunui martor, numele lui Crișan sau aspectele rezultate din declarațiile acestuia.

Textul sentinței din 26 februarie 1785 precizează că „prădările și devastările [...] le-au hotărât cu înțelegere comună”¹¹⁴ Horea, Cloșca și Crișan. Sunt amintite, cu titlu de exemplu, situațiile constatate la Câmpeni, Lupșa, Ofenbaia, Mușca, Mogoș, Cricău, Roșia și Abrud. Lui Cloșca i se mai impută publicarea ordinelor lui Horea, amenințări cu tragerea în țepă, numirea de căpitani mai mici peste răsculați, acest condamnat fiind identificat, în mod expres, ca „autor principal” și „corifeu” al răsculaților ce s-a „făcut culpabil de toate omorurile crâncene, de aprinderile, prădările și devastările înfiorătoare, ce le-a comis poporul revoltat și înșelat într-un mod atât de infam”¹¹⁵.

În cuprinsul condamnării dispuse împotriva lui Cloșca nu se face referire, în mod expres, la ofensele aduse împăratului, pe care sentința le menționează în cazul lui Horea. Cu toate acestea, privită și în contextul stării de fapt imputate lui Horea, este cât se poate de clar că actele de înșelare stabilite în sarcina lui Cloșca sunt în strânsă legătură cu cele imputate lui Horea, în sarcina lui Cloșca reținându-se faptul că „a publicat ordinele lui Horea”.

Actul de înșelăciune imputat în mod individual lui Cloșca este indicat de Comisie ca fiind episodul determinării preotului ortodox Petru Iancu, din Lupșa, „să ia cu sine sfânta cuminecătură”¹¹⁶ din biserica comunei și s-o ducă până la Cricău, după mulțimea desfrânată și tâlhărească”¹¹⁷. Comisia îi impută lui Cloșca faptul că, prin determinarea preotului Petru Iancu la respectiva conduită, a urmărit să-și pună în executare – cu o mai mare siguranță – intențiile infracționale și astfel să înșele poporul „în modul cel mai detestabil”¹¹⁸.

În cazul tuturor celor trei condamnați, Crișan, Horea și Cloșca, considerăm că prin menționarea acestor stări de fapt în sentințele de condamnare, Comisia a urmărit să sublinieze *mijloacele josnice* folosite de fiecare dintre trei condamnați, pentru acoperirea „adevăratelor intenții” și determinarea poporului, prin înșelare

¹¹³ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 277

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 278.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Dezonorarea și profanarea cuminecăturii sunt menționate în cuprinsul sentinței, condamnatului fiindu-i imputat, la fel ca și lui Crișan prin sentința din 14 februarie 1785, folosirea de simboluri religioase foarte importante pentru amăgirea poporului, pe care le și desacralizează. În privința lui Horea, în cuprinsul condamnării i s-a imputat faptul că s-a folosit de o cruce de aur, pe care a arătat-o maselor pentru a le câștiga încrederea și a-și acoperi „intențiile reale”.

¹¹⁷ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 278.

¹¹⁸ *Ibidem*.

sau amăgire, la revoltă. Remarcăm și împrejurarea că sacrilegiile reținute de Comisie în sarcina condamnaților nu le sunt imputate acestora ca fapte cu caracter infracțional, ci ca *mijloace frauduloase* de care Horea, Cloșca și Crișan s-au folosit pentru a iniția sau potența forța răscoalei.¹¹⁹

Sentința continuă cu menționarea expresă a faptului că pedeapsa stabilită este meritată, întrucât atât Horea, cât și Cloșca au tulburat liniștea publică, prin săvârșirea unor fapte cu intenție, fiind „*căpitani*” în sensul de conducători „la omorurile și aprinderile cele mai scelerate”¹²⁰. Astfel, considerați ca fiind dovediți ca agitatori și amăgitori – care au comis și ei personal tâlhării, respectiv „prădări violente” – condamnarea la pedeapsa capitală este „răsplata” pentru faptele personale și pentru faptele răsculaților, comise la îndemnul condamnaților.

Partea finală a sentinței, comună pentru ambii condamnați, constituie practic dispozitivul acesteia, fiind concret menționată decizia de condamnare a acestora la pedeapsa capitală. În acest paragraf sunt indicate infracțiunile reținute, respectiv articolul 62 „despre tulburări și tumulte”, și articolul 90, „despre tâlhării”, ambele din *Codul Terezian*. Temeiurile de fapt ale acuzațiilor sunt sintetizate, ambii condamnați fiind reținuți drept „tulburători îndrăzneți ai liniștii și siguranței publice”¹²¹ și „autori ai unor omoruri și jafuri”¹²². Este precizată și pedeapsa stabilită, respectiv pedeapsa cu moartea, care urma să se execute prin *frângerea cu roata de jos în sus*. Sentința din 26 februarie 1785 mai stabilește, în mod expres, locul unde se va executa, ordinea executării condamnaților și operațiunile ulterioare care trebuiau efectuate asupra corpurilor condamnaților, pentru a se propaga teroarea în rândul populației.

Față de condamnarea lui Crișan, din încadrarea juridică indicată în sentința de condamnare dispusă împotriva lui Horea și Cloșca lipsește și menționarea articolului „despre pedepse în general”. Textul judiciar precizează însă, în partea finală, scopul pentru care s-au stabilit pedepsele, respectiv corectarea infractorului pentru faptele sale, Comisia reținând că pedeapsa este „bine-meritată”¹²³, fiind dată ca exemplu pentru populație¹²⁴.

¹¹⁹ Istoricul Ioan Fruma a apreciat că, prin ordinul dat preotului Petru Iancu, Cloșca ar fi urmărit nu profanarea cuminătății, ci să dea posibilitatea răsculaților să moară după datina creștină. În acest sens, s-a considerat că dispoziția lui Cloșca a fost interpretată de Comisie, în sens infracțional, fără un just temei – a se vedea, în acest sens, Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 216. Această teză considerăm însă că nu rezultă din date obiective, obținute în urma anchetei, fiind mai mult o interpretare cu caracter subiectiv a faptei imputate lui Cloșca.

¹²⁰ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 278.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ Așa cum am arătat și anterior, în cadrul analizei noastre, în cazul săvârșirii mai multor infracțiuni care erau pedepsite cu sancțiuni diferite, instanța de judecată putea alege să aplice oricare dintre pedepsele prevăzute pentru infracțiunile repective. Cel mai probabil, pentru a se conferi execuțiilor spectaculozitatea urmărită și având drept temei reținerea la încadrarea juridică a faptelor și a infracțiunilor de tâlhărie, contele Jankovich a optat pentru pedeapsa „frângerii cu roata”, aceasta fiind mult mai spectaculoasă decât „moartea prin sabie”, stabilită pentru sancționarea faptelor de rebeliune.

În privința temeiurilor de drept care fundamentează condamnările conducătorilor răscoalei, respectiv aplicarea în concret a dispozițiilor din *Constitutio Criminalis Theresiana* în Marele Principat al Transilvaniei, considerăm necesar a sublinia câteva aspecte importante.

Publicat la Viena în 1769, *Codul* a fost promulgat de împărăteasa Maria Theresa la 31 decembrie 1769, conținând 104 articole¹²⁵. A rămas celebru în istoria dreptului și în istoria universală pentru modalitatea în care erau descrise și ilustrate actele de tortură, puțini analiști sau cercetători ai acestui act normativ realizând analize concrete ale dispozițiilor legale ale acestuia. Potrivit art. 5 din *Constitutio Criminalis Theresiana*, pedepsele capitale erau împărțite în două categorii pedepse mai grele și pedepse mai ușoare. În prima categorie erau incluse „pedeapsa prin foc” sau arderea de viu, „despicarea în patru a condamnatului”, „frângerea cu roata de jos în sus” și „tragerea în țeapă”. Aceste modalități de execuție puteau fi agravate prin stabilirea unor elemente de supliciu, anterior execuției. Elementele care agravau suferința puteau consta în: *târârea* condamnatului până la locul unde trebuia realizată execuția (dispusă în sentința lui Crișan din 14 februarie 1785), *sfâșierea* trupului condamnatului cu un clește incandescent și *smulgerea* gâtului. Pedepsele mai ușoare erau considerate moartea prin decapitare și furcile¹²⁶.

Constitutio Criminalis Theresiana a fost aplicată, din anul 1770, inclusiv în Banat, fără a putea fi însă implementată în Principatul Transilvaniei sau în Ungaria¹²⁷. În Transilvania se aplicau vechile legi ale Principatului, consfințite prin *Diploma leopoldină* din 4 decembrie 1691. Cu toate acestea, în timpul răscoalei, autoritățile judiciare locale transilvane nu ezitaseră să aplice *legea imperială* (procedura statarială) asupra răsculaților capturați, pe considerentul că aceasta le era favorabilă și prevedea doar proceduri sumare de condamnare, ce erau urmate de rapide execuții. Trebuie precizat însă că *procedura statarială* nu impunea dreptul material care trebuia aplicat, ci doar reglementa cadrul procesual, respectiv doar procedura sumară prin care se realizau judecata acuzatului și executarea condamnării, dreptul material aplicat fiind cel local.

Prin biletul de mână nr. 29 din 10 ianuarie 1785, i se ordona contelui, printre altele¹²⁸, executarea lui Horea și Cloșca, împăratul Iosif al II-lea stabilind și cadrul în care aceasta trebuia realizată¹²⁹. Cu toate acestea, împăratul nu a menționat norma de drept pe care contele trebuia să o aplice pentru a se realiza încadrarea juridică a faptelor condamnaților. Contele reprezenta însă autoritatea imperială ce

¹²⁵ Daniele Marescotti, *L'imperatrice Maria Teresa d'Austria e la tortura*, <http://www.peacelink.it/storia/a/7200.html>.

¹²⁶ Nicolae Densușianu, *op. cit.*, p. 121, nota de subsol nr. 78.

¹²⁷ Rapida implementare a *Codului Terezian* în Transilvania reprezenta un deziderat al autorității imperiale centrale încă din anul 1773, a se vedea Ileana Bozac, Teodor Pavel, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2006, p. 441.

¹²⁸ Octavian Beu, *op. cit.*, p. 77-80.

¹²⁹ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 86.

trebuia să fie cea care pune punctul final acestor evenimente deosebite. Comisia nu putea impune Tabelor judiciare transilvane aplicarea *Codului Terezian* împotriva răsculaților capturați de către autorități, întrucât nu avea asemenea competențe, însă nu putea fi oprită să aplice prevederile acestuia conducătorilor răscoalei, mai ales dacă îi avea în propria custodie. Condamnarea la moarte a conducătorilor răscoalei fusese stabilită de împărat¹³⁰, trebuia dispusă și executată sub autoritatea Comisiei imperiale, ea reprezentând însăși voința împăratului, nu numai a guvernului sau a funcționarilor comitatului¹³¹.

În raport cu competențele ei care rezultă din datele analizate, apreciem că această Comisie imperială condusă de contele Anton Jankovich avea certe prerogative judiciare, funcționând ca un organ colegial și având compunerea stabilită de împărat¹³². Cu toate acestea, în acord cu concluziile prezentate în toate lucrările istorice abordate pe parcursul prezentei cercetări, considerăm că nu se poate concluziona că „procesele” conducătorilor Răscoalei din 1784 au reprezentat proceduri cu caracter judiciar echitabile și imparțiale, având ca scop conturarea unor stări de fapt, identificarea vinovățiilor și stabilirea răspunderilor penale. Mai mult, după cum rezultă din succesiunea evenimentelor, condamnarea la moarte a conducătorilor răscoalei fusese decisă de către suprema autoritate imperială anterior datelor de 14 februarie 1785 și 26 februarie 1785, iar nu de către organismul stabilit și înzestrat cu prerogative judiciare extraordinare pentru restabilirea ordinii și legalității în Transilvania – Comisia imperială.

În aceste condiții, ne putem încheia analiza concluzionând că „judecata” conducătorilor Răscoalei din 1784 și modalitatea în care s-a adoptat verdictul ridică semnificative probleme.

Astfel, chiar dacă luăm în considerare structura actului de justiție din Transilvania secolului al XVIII-lea, caracteristicile lui și lipsa celor mai multe garanții procesuale legale, care se regăsesc în cadrul procedurilor judiciare moderne și contemporane, apreciem că „actul de justiție” aplicat conducătorilor răscoalei conține o importantă componentă discreționară. În acest sens, mai evidențiem faptul că împăratul nu putea judeca în primă instanță în mod direct, respectiv că nici măcar formal condamnării Horea și Cloșca nu au avut dreptul la reexaminarea condamnării, întrucât sentința a fost executată la două zile după

¹³⁰ Interogatoriile conducătorilor răscoalei nu au început decât în 26 ianuarie 1785, la mai bine de trei săptămâni de la depunerea acestora în temnițele fortăreței Alba Iulia, împrejurare din care rezultă faptul că Anton Jankovich a așteptat instrucțiuni clare de la împărat, în ceea ce privește soarta conducătorilor răscoalei, a se vedea Nicolae Edroiu, *op. cit.*, p. 149.

¹³¹ *Ibidem.*

¹³² Mandatul expres al Comisiei, acordat de Iosif al II-lea, se referea la cercetarea și rezolvarea unor situații cu caracter excepțional. Cele două sentințe de condamnare, pronunțate la 14, respectiv 26 februarie 1785, reprezintă transpunerea, în plan material, a prerogativelor extraordinare în domeniul judiciar ce au fost acordate Comisiei prin dispoziția celei mai importante structuri imperiale de putere.

pronunțare. Pentru a păstra un caracter obiectiv analizei, precizăm că o astfel de reexaminare a pedepsei nici nu a fost solicitată de vreunul dintre aceștia¹³³.

Sub aspect formal, opinăm că sentințele de condamnare analizate întrunesc elementele necesare pentru a putea fi catalogate drept documente judiciare și mijloace prin care s-a aplicat dreptul public din Transilvania secolului XVIII. Cu toate acestea, considerăm că sentințele dispuse de Comisia Jankovich reprezintă doar rezultatul unei aparențe judiciare, iar nu o consecință obiectivă și imparțială a unor judecăți¹³⁴.

Analiza sentințelor prin care au fost condamnați Horea, Cloșca și Crișan ne-a oferit însă prilejul să identificăm acuzații concrete, stări de fapt, încadrări juridice, elemente constitutive ale unor infracțiuni și participații penale, ce prezintă importanță nu numai pentru istoricii preocupați să identifice aspectele istorice ale acelor evenimente, dar și pentru juriștii interesați de cercetarea componentei judiciare a Răscoalei din 1784 – parte importantă a reacției autorității imperiale în raport cu participanții la acele evenimente și cu persoanele care le-au inițiat, condus sau organizat.

¹³³ Din corespondența împăratului Iosif al II-lea, transmisă contelui Jankovich, rezultă dispoziția, cuprinsă în biletul de mână din 10 ianuarie 1785, potrivit căreia conducătorii răsculaților trebuiau să fie executați, sub autoritatea Comisiei. O eventuală reexaminare a sentințelor nici măcar nu a fost abordată, în cadrul comunicărilor dintre împăratul Iosif al II-lea și contele Anton Jankovich.

¹³⁴ Ioan Fruma, *op. cit.*, p. 217.